

CLASICI AI LITERATURII UNIVERSALE

DOSTOIEVSKI

Umiliți și obidiți

Roman în patru părți cu epilog

Traducere din limba rusă
de NICOLAE GANE

CORINT

Redactor: CAMELIA BĂDAȘCU, MIHAELA RĂDUCANU
Tehnoredactare computerizată: MIHAELA CIUFU

Designul copertei: ANDREEA APOSTOL
Ilustrația copertei: Boris Vladimirovici Ioganson,
detaliu din *Tribunalul sovietic*, 1928

F.M. Dostoievski
UNIZHENNYE I OSKORBLYONNYE

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.
CORINT este marcă înregistrată.

ISBN: 978-606-8723-16-7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DOSTOIEVSKI, FEODOR MIHAILOVICI
Umiliți și obidiți / F. M. Dostoievski ;
trad. și note: Nicolae Gane. - București : Corint Books, 2015
ISBN 978-606-8723-16-7

I. Gane, Nicolae (trad.)

821.161.1-31=135.1

PARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL I

ANUL TRECUT, LA DOUĂZECI ȘI DOUĂ MARTIE, seara, mi s-a întâmplat ceva foarte ciudat. Cutreierasem toată ziua prin oraș în căutarea unei locuințe. Cea veche era prea igrasioasă și de câțva timp mă chinuia o tuse urâtă. Intenționasem să mă mut încă din toamnă, dar am tot târâgănat-o așa până în primăvară. Cu toată alergătura din ziua aceea, nu mi-am găsit nimic potrivit. Aș fi vrut, în primul rând, să fie o locuință separată și nu subînchiriată; m-aș fi mulțumit, până la urmă, chiar și cu o singură cameră, dar negreșit spațioasă și, bineînțeles, cât mai ieftină. Am observat că într-o încăpere prea strâmtă până și gândurile ți le simți înghesuite. Iar mie, când meditam la viitoarele mele romane, îmi plăcea întotdeauna să mă plimb prin odaie de la un capăt la celălalt. Și, pentru că veni vorba de scrierile mele, nu știu de ce, dar mi-a fost mult mai drag să le gândesc, închipuindu-mi cum le voi scrie, decât să le aștern pe hârtie; și nu din lene, vă asigur. Atunci, de ce oare?

Încă de dimineață nu mă simțeam în apele mele, iar spre seară mi s-a făcut foarte rău și mă scuturau frigurile. Unde mai pui că după atâta alergătură eram frânt de oboseală. Ultimele raze ale soarelui m-au găsit străbătând Bulevardul Voznesenski. Îmi place nespun soarele de martie la Petersburg, mai cu seamă în asfințit, bineînțeles la sfârșitul unei zile senine și geroase. Vezi cum strada întreagă se învâpăiază deodată, scăldată într-o lumină sclipitoare. Casele toate parcă răsfrâng scânteii. Atunci, culorile lor mohorâte, cenușii, galbene sau de un verde-murdar, se înviorează pentru o

clipă; ai senzația că sufletul ți se înseninează și te pomenești tresărind ca la un ghiont cu cotul venit de alături fără veste. Privirea ți se schimbă, gânduri noi te copleșesc... E uimitor ce poate face o rază de soare cu sufletul omului!

Dar raza de soare se stinse curând; gerul se întetea și da să te piște de nas; umbra înserării se lăsa tot mai deasă; din magazine și localuri țâșniră fâșii de lumină albă de gaz aerian. Ajungând în dreptul cafenelei lui Miller, mă oprisem deodată, încremenit locului, cu privirea ațintită spre partea opusă a străzii, ca și cum o vagă presimțire mi-ar fi șoptit că în momentul acela avea să mi se întâmple ceva neobișnuit; și, exact în aceeași clipă, pe celălalt trotuar, l-am zărit pe bătrân împreună cu nelipsitul său câine. Îmi amintesc foarte bine că inima mi s-a strâns sub impulsul unei senzații dintre cele mai neplăcute, fără să-mi pot da seama însă de ce natură era acea senzație.

Nu sunt mistic și nu cred aproape deloc în presimțiri sau în preziceri; mi s-a întâmplat, totuși, cum li se întâmplă și altora, probabil, să trec prin niște peripeții aproape inexplicabile. Dând cu ochii de acest bătrân, de pildă, de ce oare am avut presentimentul că în seara aceea mi se va întâmpla ceva neobișnuit? E drept că eram bolnav, iar senzațiile omului cuprins de febră sunt aproape întotdeauna înșelătoare.

Gârbovit, abia târându-și picioarele țepene ca niște catalige și lovind ușor cu bastonul în lespezile trotuarului, bătrânul înainta încet, cu pași nesiguri, spre ușa cafenelei. N-am văzut de când sunt un om cu o înfățișare mai bizară, cu totul de neînchipuit. Și înainte de această întâlnire, ori de câte ori îl zăream în cafeneaua lui Miller, înfățișarea lui îmi producea o impresie penibilă. Statura-i înaltă, spatele încovoiat, chipul lui de octogenar de o paloare cadaverică, paltonul ros de vreme și deșirat pe la cusături, pălăria turtită, veche de cel puțin două decenii, de pe capu-i despuiat de orice urmă de păr, având doar la ceafă un biet smoc de fire albe-gâlbii;

apoi, mișcările lui aproape automate se iscau așa, fără nicio noimă, parcă sub impulsul unui resort nevăzut – toate acestea izbeau privirile, stârnind uimirea oricui îl vedea pentru întâia oară. Era, într-adevăr, surprinzător să dai cu ochii de un bătrân care-și trăise de mult veleatul, rătăcind singuratic la voia întâmplării, cu atât mai mult cu cât după înfățișare părea a fi un nebun scăpat dintr-un ospiciu. Era înspăimântător de slab; trupul lui deșirat fusese de mult secătuit de orice vlagă, iar pielea-i părea încleiată pe oase. Ochii mari, stinși, înțepeniți în fundul găvanelor încercănate, te priveau totdeauna ținută în față, niciodată în lături, fără a vedea însă nimic, lucru de care sunt absolut încredințat: chiar dacă privirea îi era ațintită asupra ta, continua să înainteze de-a dreptul spre tine, ca și cum ar fi avut în față un loc gol. Am observat acest lucru în mai multe rânduri. Pe la cafeneaua lui Miller bătrânul se înnădise de curând, ivindu-se așa, din senin, nu se știe de unde și apărea întotdeauna însoțit de câinele lui. Nimeni dintre mușteriii cafenelei nu cuteza să intre în vorbă cu el; dar nici dânsul nu s-a arătat vreodată doritor să schimbe măcar un cuvânt cu vreunul dintre ei.

„De ce-o fi venind la Miller, oare ce caută acolo? mă întrebam eu, stând nemișcat pe partea cealaltă a străzii, mânat irezistibil de dorința să-l observ. Un fel de ciudă – care nu putea fi decât o consecință a bolii și a stării de oboseală – începu să clocotească în mine. La ce s-o fi gândind oare? continuam eu să-mi deșir întrebările. Ce-o fi acum în capul lui? Dar o mai fi capabil oare să se gândească la ceva? Fața îi este atât de lipsită de viață, încât nu mai exprimă nimic. Și de unde și-o fi pripășit el câinele ăsta dezgustător, care-l urmează pas cu pas, ca și cum ar face cu stăpânul său un tot inseparabil și care îi și seamănă atât de mult?”

Câinele acela nenorocit părea să numere și el vreo opt decenii; nici nu-mi închipui să fi fost altfel. Mai întâi, arăta atât de bătrân, cum nu s-a mai pomenit să fie vreodată un câine și, în al doilea rând, de cum îl văzui, așa, din senin, mă fulgeră gândul că nu era ca toți câinii, că avea, desigur, ceva neobișnuit, ceva fantastic, de

domeniul vrăjitoriei; cine știe, era poate un soi de Mefisto în chip de câine, al cărui destin misterios e legat prin cine știe ce fire necunoscute de soarta stăpânului său. Oricine, privindu-l, ar fi convenit că trebuie să se fi scurs pe puțin douăzeci de ani de când mâncase pentru ultima oară. Era îngrozitor de slab, numai pielea și osul, arăta ca un schelet sau (nici că se putea un exemplu mai potrivit) ca și stăpânul-său. Ogârjit la culme, năpârlise aproape tot, până în vârful cozii, care-i spânzura ca un vrej uscat, și pe care o ținea mereu strânsă între picioare. Capul, cu urechile lungi, pleoștite, îi atârna jalnic. Pe scurt, nu mai întâlнисem de când eram un câine atât de respingător. Când treceau pe stradă, stăpânul înainte, iar câinele urmându-l, botul cotarlei atingea pulpana paltonului său, de parcă ar fi fost lipit de ea. Și umbletul, și înfățișarea lor păreau a spune la fiecare pas:

Of-of-of că tare bătrâni mai suntem, Doamne! Tare bătrâni!...

Țin minte că într-o zi m-a ispitit chiar gândul că bătrânul și câinele lui s-au desprins, cumva, dintr-o pagină a cărților lui Hoffmann¹, ilustrată de Gavarni², și continuă acum să rățăcească prin lume ca niște afișe ambulante ale ediției. Traversai strada și intrai, pe urmele bătrânului, în cafenea.

Aici, comportarea lui era atât de ciudată, încât Miller, nelipsit de la teighea, începuse de la o vreme să-și arate vădit nemulțumirea, ori de câte ori apărea în local acest musafir nedorit. Mai întâi că mușteriu acesta ciudat nu comanda niciodată nimic. Mergea întins spre colțul din fund și se așeza lângă sobă. Iar de se întâmpla să-și găsească locul ocupat, rămânea un timp într-o nedorire tâmpă în fața aceluia ce-i ocupase scaunul, după care se întorcea, contrariat parcă, îndreptându-și pașii spre colțul opus, de lângă fereastră. Acolo-și alegea un scaun, se așeza încetîșor, își

---

¹ Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776–1822) – scriitor romantic german, autor al cunoscutelor povestiri fantastice.

² Gavarni – pe numele său adevărat Sulpice-Guillaume Chevalier (1804–1866), cunoscut grafician francez, ilustrator de cărți.

scotea pălăria, o punea pe dușumea, cu bastonul alături, apoi se rezema de speteaza scaunului și rămânea așa, nemișcat, timp de trei-patru ore. Nu s-a întâmplat niciodată să ia în mână un ziar, să spună o vorbă, să scoată un oftat sau măcar un geamăt; stătea cu ochii ațintiți în gol, cu o privire atât de inexpressivă și de absentă, încât ai fi putut jura că nu vede și nu aude nimic din ce se petrece în jur. Iar câinele, după ce se rotea de două-trei ori pe loc, se trântea la picioarele stăpânului său, își vâra botul între cizmele acestuia, suspina din adânc și rămânea așa lungit pe dușumea, la rându-i nemișcat toată seara, de parcă ar fi fost mort. Ai fi zis că aceste două ființe, după ce au zăcut toată ziua amorțite undeva, într-un ungher ascuns, înviau deodată după asfințitul soarelui numai și numai pentru a se prezenta la cafeneaua lui Miller, întru împlinirea cine știe cărei tainice îndatoriri, de nimeni cunoscută. După ce stătea așa trei-patru ore în șir, bătrânul se ridica de pe scaun, își lua pălăria și bastonul și pleca undeva, poate acasă. Câinele se ridica și el de jos și, cu coada între picioare, cu botul în pământ, îl urma automat pe bătrân, târându-și picioarele. Mușteriii obișnuiți ai cafelei începură în cele din urmă să-l ocolească pe bătrân, ba chiar evitau să se așeze alături de el, ca și cum le-ar fi inspirat repulsie. Dar omul nu observa nimic din toate astea.

Mușteriii de toate zilele ai cafelei erau în majoritate nemți, jupâni ai unor întreprinderi și ateliere de pe Bulevardul Voznesenski: lăcătuși, franzelari, vopsitori, pălărieri, curelari – adică tot oameni cu deprinderi patriarhale în accepțiunea germană a cuvântului. De altfel, însăși cafeneaua lui Miller se distingea printr-o atmosferă patriarhală. Îl vedeai adesea pe patron așezându-se la câte o masă cu mușterii mai cunoscuți și, bineînțeles, cu acest prilej se mai consuma o anumită cantitate de punci. Căinii și copiii cei mici ai patronului veneau uneori și ei pe la mesele consumatorilor, care-i mângâiau și pe unii, și pe alții. Aici toți se cunoșteau între ei și-și purtau respect reciproc. Iar în timp ce mușteriii se cufundau în lectura ziarelor nemțești, din odaia de alături

a locuinței patronului răsuna melodia *Mein lieber Augustin* cântată la un pian hodorogit de fata lui cea mare – o nemțoaică bălăioară cu părul buclat care semăna mult cu un șoricel alb. Și toată lumea asculta valsul cu plăcere. Mă duceam pe la Miller regulat în primele zile ale fiecărei luni, când îi soseau revistele rusești.

Intrând acum în cafenea, l-am găsit pe bătrân instalat lângă fereastră, iar câinele, ca de obicei, zăcea tolănit la picioarele lui. M-am așezat tăcut într-un colț, gândindu-mă: „De ce-oi mai fi intrat, când n-am deloc ce căuta aici, când sunt bolnav și când, de fapt, ar trebui să mă duc cât mai repede acasă, să beau un ceai și să mă așez în pat? Intrasem oare numai ca să-l pot observa pe acest bătrân? Simțeam cum mă cuprinde un fel de ciudă. Dar ce mă interesează omul acesta? Îmi ziceam, gândindu-mă la senzația aceea stranie, bolnăvicioasă, pe care o încercasem zărindu-l adineaurei în stradă. Și ce-mi pasă mie, în definitiv, de toți nemțiiăștia plicticoși? De unde și până unde predispoziția aceasta de a bănuși peste tot ceva fantastic? Ce rost are această frământare minoră pentru niște lucruri mărunte care mă obsedează în ultimul timp, îmi tulbură viața și mă împiedică să văd clar realitatea, cum foarte prezumțios semnala într-o zi un critic, analizând plin de indignare ultimul meu roman?” Dar, cugetând și necăjindu-mă mereu, am rămas mai departe pe scaun, fără a mă urni din loc; simțeam cum boala mi se încuiba tot mai mult în mădulare, până când, în cele din urmă, n-am mai avut niciun chef să ies în frigul de afară. Am luat un ziar proaspăt sosit din Frankfurt și, parcurgând câteva rânduri, am ațipit. Nemții nu mă stinghereau câtuși de puțin. Ei citeau, fumau și, doar din când în când, la câte o jumătate de oră, își comunicau unul altuia, în fraze abrupte și cu glas scăzut, vreo știre din Frankfurt, vreun *Witz* sau *Scharfsinn*¹ de-ale vestitului mucalit german Saphir²; după care, cu o și mai sporită mândrie națională, se cufundau din nou în lectură.

---

¹ Glumă sau vorbă de duh (germ.).

² Moritz Gottlieb Saphir (1795–1858) – scriitor umorist german.

M-am trezit cam după o jumătate de ceas, scuturat de frisoane puternice. Hotărât lucru, trebuia să mă ridic și să plec cât mai repede acasă. Dar o scenă mută care se petrecu în clipa aceea înaintea ochilor mei mă țintui iarăși locului. Am spus că bătrânul, după ce se așeza pe scaun, avea obiceiul să-și ațintească numaidecât ochii asupra unui punct oarecare și să rămână toată seara așa, cu privirea fixă, fără să și-o mai treacă asupra vreunui alt obiect din sală. Mi se întâmplase și mie să fiu ținta acelei priviri stăruitoare, dar lipsită de orice expresie, o privire cu totul absentă, și de fiecare dată mă încerca o senzație atât de neplăcută, penibilă chiar, încât mă grăbeam să-mi schimb locul. De data aceasta, victima bătrânului se nimeri să fie un neamț mic de stat, grăsun, spilcuit, cu ștaif țeapăn la gât și cu fața stacojie, un negustor – după cum am aflat mai pe urmă – de fel din Riga, aflat în trecere prin Petersburg, pe nume Adam Ivanîci Schultz, bun prieten cu Miller, dar care n-avea încă de unde să-l cunoască pe bătrân și nici pe mulți dintre vizitatorii obișnuiți ai cafenelei. Absorbit de știrile din *Dorfbarbier*¹ și savurându-și punciuul, el își înălță la un moment dat capul și ochii i se izbiră de neclintita uitătură a bătrânului. Rămase foarte contrariat. Ca orice neamț „onorabil”, Adam Ivanîci era foarte susceptibil. I se păru ciudat și jignitor faptul că bătrânul îl fixează cu o stăruință atât de insolentă. Stăpânindu-și mânia, neamțul nostru își feri mai întâi ochii de privirea indiscretă a clientului necuviincios și, mormăind ceva pe sub nas, se ascunse în dosul gazetei. Dar nu-l mai răbdă inima și, după vreo două minute, scoțându-și bănuitor chipul de după gazetă, se izbi iar de aceeași uitătură îndărătnică și fără noimă. Adam Ivanîci se stăpâni și de data aceasta. Când însă jocul se repetă și pentru a treia oară, neamțul, indignat la culme, se simți obligat să-și apere în fața publicului select din local onoarea lezată, precum și prestigiul falnicului său oraș de baștină, Riga, al cărui reprezentant se considera, de bună seamă. Aruncă deci, cu

---

¹ *Dorfbarbier* (*Bărbierul sătesc*) – ziar ce apărea la Leipzig, la jumătatea secolului al XIX-lea.

un gest nervos, ziarul, izbind zdravăn cu rama de lemn în masă, apoi, pătruns de sentimentul propriei demnități, roșu de ambiție și de punciul băut, își aținti la rându-i ochii mici și injectați asupra acestui bătrân enervant. Părea că amândoi, și neamțul, și adversarul său, încercau să se înfrunte cu forța magnetică a privirilor, așteptând fiecare deopotrivă să îl tulbure pe celălalt și astfel să-și întoarcă privirea altundeva. Zgomotul produs de izbitura în masă a ramei ziarului, ca și atitudinea extravagantă a lui Adam Ivanici atraseră atenția tuturor vizitatorilor. Toți își părăsiră pentru câteva clipe îndeletnicirile pentru a-i urmări cu o curiozitate gravă, mută, pe cei doi adversari. Scena lua o întorsătură de-a dreptul comică. Căci magnetismul ochișorilor sfidători ai stacojiului Adam Ivanici nu-și produse efectul așteptat. Bătrânul continua să-l fixeze pe domnul Schultz, fără să-i pese de furia acestuia și nici de faptul că devenise obiect de curiozitate pentru cei din sală, ca și cum ar fi plutit cu capul undeva printre nori, și nu pe pământ. În cele din urmă, Adam Ivanici își pierdu răbdarea și explodă:

— Ce mă tot priviți cu atâta insistență? strigă el în nemțește, cu glas ascuțit, strident și amenințător.

Dar adversarul său continua să tacă mâlc, ca și cum nici n-ar fi înțeles și nici n-ar fi auzit întrebarea. Atunci Adam Ivanici se hotărî să-i vorbească pe rusește.

— Eu întrebat la tumneata, te ce privit la mine cu atât stăruință? țipă el, ieșindu-și din fire. Eu cunoscut la curte, tumneata nu cunoscut la curte!, mai adăugă apoi, sărind de pe scaun.

Bătrânul nu schiță însă nici de data aceasta vreo mișcare. Peste mesele nemților se rostogoli un murmur de indignare. Atras de zgomot, Miller intră și el în sală să vadă ce se întâmplă. Când, în sfârșit, înțelese cum stau lucrurile, își zise că bătrânul era probabil surd și se aplecă la urechea lui:

— Tomnul Schultz rugat la tumneavoastră, cu mult stăruință, nu mai privit la tumnealui așa, răspică el vorbele cât mai clar și mai tare, fixându-l pe ciudatul său musafir.

Bătrânul cătă absent la Miller, apoi, deodată, fața lui, până atunci cu desăvârșire încremenită, trădă semnele unui gând neli-niștit, ale unei tulburări. Începu să se agite, se aplecă gemând, își apucă înfrigorat pălăria și bastonul, se ridică de pe scaun și, cu un zâmbet jalnic, zâmbet umil de om sărac, izgonit de pe un loc pe care se așezase din greșeală, dădu să iasă. Graba aceasta umilă și supusă a bietului bătrân era atât de mișcătoare, inspira atâta milă și compătimire, încât toți cei de față, începând chiar cu Adam Ivanîci, își schimbară numaidecât atitudinea. Era limpede că bătrânul n-ar fi fost în stare nu numai să jignească în vreun fel oarecare pe cineva, ci dimpotrivă, el își dădea bine seama că poate fi în orice clipă alungat de pretutindenii, ca un cerșetor.

Miller era om bun la suflet și milos de felul lui.

— Ba nu, grăi el bătându-l încurajator pe umăr, este voie stat aici! *Aber¹ Herr* Schultz rugat la tunneavotr, cu mult stăruinț, nu mai privit la tunnealui. El tomn bine-cunoscut la curte.

Dar bietul om nu se dumeri nici de data aceasta. Agitându-se și mai mult, se aplecă să-și ridice batista, o batistă albastră ponosită, care-i căzuse din pălărie, apoi își strigă câinele, care sta întins fără mișcare pe dușumea, cu botul între cele două labe dinainte, și părea să doarmă dus.

— Azorka, Azorka! fonfăi stăpânul moșnegește, cu vocea tremurătoare. Azorka!

Azorka rămânea nemișcat.

— Azorka, Azorka! repetă jalnic moșneagul și-l atinse ușor cu bastonul, dar câinele nu se clintea.

Bătrânului îi scăpă bastonul din mână. Se lăsă în genunchi și, cu mâinile tremurânde, apucă botul câinelui și-l săltă în sus. Bietul Azorka! Era mort. Murise în somn, pe nesimțite, la picioarele stăpânului său, poate de bătrânețe, poate chiar de foame. Bătrânul îl privi uluit o vreme, ca și cum nu-i venea a crede că Azorka

---

¹ Dar (germ.).

al lui era mort, apoi se aplecă încet și-și lipi fața palidă de botul fostului său paznic și prieten. O tăcere adâncă se așternuse în sală... Bietul moșneag se ridică în cele din urmă. Alb ca varul, tremura ca scuturat de friguri.

— Se poate făcut paiat, sări compătimitor Miller să-l consoleze într-un fel pe bătrân. („Paiat” ar fi vrut să însemne împăiat.) Se poate foarte bine paiat, Feodor Karlovici Krieger mare maestru la paiat, repeta întruna Miller, ridicând de jos bastonul și întinzându-i-l bătrânului.

— Da, eu știi bun paiat, confirmă modest *Herr* Krieger, ieșind în prim-plan.

Herr Krieger era un neamț virtuos, înalt și deșirat, cu o chică bogată de păr roșcovan și cu ochelarii încălecați pe nasu-i coroiat.

— Feodor Ivanovici Krieger talent colosal paiat splentit orice animal, adăugă Miller, încântat de ideea lui.

— Da, am talent colosal pentru paiat splentit orice animal, întări din nou însuși *Herr* Krieger, și eu paiat gratis la tunneavostr chine, se oferii el sub imboldul unei dărnicii pline de abnegație.

— Nu, eu plătit la tunneavostr pentru paiat! strigă exaltat Adam Ivanîci Schultz, și mai roșu la față, năpădit la rându-i de un acces subit de mărinimie, poate pentru că se credea pe nedrept singurul vinovat de toată nenorocirea întâmplată.

Moșneagul părea a nu înțelege nimic din ce i se spunea și continua să tremure din tot corpul.

— Așteptat puțin! Trebuie băut un păhărel coniac bun! strigă Miller, văzând că ciudatul lui oaspe dă să plece.

I se aduse coniac. Cu un gest mașinal, bătrânul luă păhărelul, cum însă mâinile îi tremurau, vărsă pe jos jumătate din conținut înainte de a-l duce la gură; de altfel, îl depuse înapoi pe tavă, fără să fi sorbit măcar o înghițitură. Schițând apoi un zâmbet cu totul nepotrivit împrejurărilor, ieși din cafenea cu pași pripiti,

șovăielnici, lăsându-și câinele pe loc. Toți rămaseră uluiți; se auziră exclamații.

— *Schwerenot! Was jur eine Geschichte!*¹ exclamau nemții holbându-se unul la altul.

M-am repezit în stradă după bătrân. La câțiva pași de cafenea, cotea la dreapta o ulicioară îngustă și întunecoasă, străjuită de două rânduri de case enorme. Un fel de intuiție mă aviză că bătrânul o luase într-acolo. A doua casă pe partea dreaptă se afla în construcție și era înconjurată de schele. Gardul ce împrejmuia schelăria se întindea aproape până-n mijlocul ulicioarei; un podeț de scânduri fusese ridicat pentru trecători. L-am găsit pe bătrân într-un colț întunecos, între capătul gardului și zidul clădirii. Ședea pe marginea podețului, cu capul proptit în mâini și coatele sprijinite pe genunchi. M-am așezat lângă el.

— Ascultă, i-am zis, neștiind cum să încep, nu-ți face inimă rea din pricina lui Azorka. Să mergem, te duc eu până acasă. Liniștește-te! Chem îndată un birjar. Unde stai?

Bătrânul tăcea. Nu știam ce să întreprind. Pe stradă nu se vedea țipenie de om. Deodată el se crispă, căutând să-mi prindă mâna.

— Mă sufoc, hârâi cu vocea sugrumată, mă sufoc!

— Să mergem acasă la dumneata! strigai eu, ridicându-mă în picioare și încercând să-l trag și pe el – bei un ceai și te culci în pat... Uite, aduc numaidecât o trăsură. Chem și un medic... am eu un medic cunoscut...

Nu-mi aduc bine aminte ce i-oi mai fi spus. El făcu efortul să se ridice, dar se prăbuși iar greoi pe caldarâm, bolborosind ceva, cu același hârâit sugrumat. M-am aplecat spre el cât mai aproape, ca să pot desluși ce vrea să spună.

— Vasilievski Ostrov, horcăi bătrânul abia răsuflând. Strada a șasea... strada a șasea...

---

¹ Al naibii să fie! Ce întâmplare! (*germ.*)

Apoi amuți.

— Locuiești pe Vasilievski? Păi, n-ai luat-o bine, trebuia să apuci la stânga, nu la dreapta. Te duc eu într-acolo numaidecât...

Dar bătrânul rămase nemișcat. Îl apucați de braț: brațul i-a căzut moale, fără viață. I-am privit încordat fața, i-am atins-o cu mâna – era mort. Aveam senzația că trăiesc un vis urât.

Toată întâmplarea aceasta mi-a dat multă bătaie de cap și nici n-am simțit cum, în toiul grijilor ce mă năpădiseră, îmi dispăru ca prin farmec și febra. Până la urmă s-a aflat și unde avea locuința bătrânul. Nu stătea însă pe Vasilievski Ostrov, ci la doi pași de locul unde murise, în casa lui Klugen, la etajul al patrulea, chiar sub acoperiș, unde ocupa o locuință separată compusă dintr-un antreiaș și o cameră scundă, cu trei crăpături înguste în chip de ferestre. Trăia într-o mizerie cumplită. Ca mobilier, n-avea decât o masă, două scaune și un divan vechi, dărăpănat, tare ca piatra, care lăsa din toate părțile să-i atârne șomoioage de paie; de altfel, și aceste obiecte aparțineau, după cum s-a dovedit ulterior, proprietarului. Se vedea bine că în sobă nu se mai făcuse de mult focul; de asemenea, nu s-a găsit nici urmă de lumânare. Îmi vine să cred acum că bătrânul luase obiceiul să treacă seara pe la Miller numai și numai ca să mai stea la lumină și să-și dezmoștească puțin trupul la căldură. Pe masă nu se vedea decât o cană veche de lut și o coajă de pâine uscată. De bani, nici pomeneală, nu s-a găsit nimic. N-avea nici măcar un singur schimb de rufe, ca să poată fi primenit de înmormântare; a trebuit să vină cineva cu o cămașă de dar ca să-l îmbrace. De la sine înțeles că nu se putea să fi trăit el chiar așa, singur-cuc; trebuie să fi existat totuși cineva care-l vizita din când în când. În sertarul mesei s-a dat peste actul lui de identitate. Se numea Ieremia Smith, străin de origine, dar de cetățenie rusă, mecanic, în vârstă de șaptezeci și opt de ani. Se mai aflau pe masă două cărți: un manual de geografie elementară și Noul Testament, în traducere rusească, plin de însemnări marginale în creion și nenumărate semne făcute cu unghia.

Le-am reținut pentru mine pe amândouă. Încolo, nici locatarii ceilalți, nici proprietarul n-au știut să spună ceva despre bătrân. În casă erau foarte mulți chiriași, în majoritate mici meșteșugari și nemțoaice care închiriau camere mobilate cu pensiune și serviciu. Administratorul, un nobil scăpătat, nu prea avu nici el să adauge mare lucru la cele știute de noi despre chiriașul lui, atâta doar că încăperea pe care o deținuse era închiriată cu șase ruble pe lună, că răposatul locuia acolo de patru luni și că pe ultimele două întârziase cu plata chiriei, încât urma să fie dat afară din casă. Și nimeni nu s-a priceput să ne deslușească dacă venea măcar cineva să-l vadă din când în când. Casa unde stătuse era o clădire imensă, cu locuințe de închiriat, în care mișuna multă lume, încât era cu neputință ca administratorul să-i știe pe toți cei care intrau și ieșeau din acea arcă a lui Noe. Portarul, care îngrijea de imobil de vreo cinci ani încoace și care poate că ar fi fost în măsură să dea lămuriri mai ca lumea, plecase în urmă cu vreo două săptămâni să-și viziteze rudele la țară, iar nepotu-său, rămas în locul lui, nu apucase a cunoaște nici jumătate dintre locatarii casei. Nu știu până unde anume s-a ajuns cu aceste informații, dar în cele din urmă bătrânul a fost înmormântat. În zilele acelea, m-am rupt odată de la treburi și m-am repezit până la Vasilievski Ostrov, dar, după ce am ajuns la strada a șasea, mi-am dat seama cât de naivă și ridicolă era încercarea mea: ce altceva speram să găsec acolo, decât un șir de case obișnuite? Și totuși, de ce bătrânul, mă întrebam eu, înainte de a-și da sufletul, pomenise de strada a șasea și de Vasilievski Ostrov? Să nu fi fost decât rodul delirului din ultimele clipe?

Am cercetat fosta încăpere a lui Smith, rămasă liberă. Mi-a plăcut și am reținut-o pentru mine. Era într-adevăr o cameră spațioasă, ceea ce m-a atras în primul rând, deși părea atât de scundă, încât la început aveam senzația că risc tot timpul să mă lovesc cu capul de tavan; curând însă m-am obișnuit și cu asta. Altceva mai bun, cu șase ruble pe lună, nici nu se putea găsi. Mi-a convenit

mai ales faptul că locuința era cu totul separată; trebuia să-mi angajez însă pe cineva care să-mi ducă grija serviciilor zilnice, întrucât nu m-aș fi putut descurca acolo fără servitor. Pentru început, am obținut făgăduiala portarului să treacă măcar o dată pe zi pentru treburi mai urgente. „Cine știe, mă gândeam eu, poate că se abate totuși pe aici cineva care i-a fost mai apropiat, ca să se intereseze de bătrân”, deși în cele cinci zile scurse de la moartea lui nu-i călcase nimeni pragul.

CAPITOLUL II

ÎN PERIOADA ACEEA, mai exact acum un an, colaboram încă pe la diferite reviste publicând articole scurte și aveam convingerea fermă că voi ajunge să scriu și o operă interesantă, valoroasă. Luccram pe atunci la un roman mare; realitatea a vrut însă ca totul să decurgă altfel, căci iată-mă ajuns acum pe un pat de spital și, după cât se pare, aproape vecin cu ceasul morții. Iar dacă e vorba că tot va trebui să mor în curând, ce rost mai au însemnările acestea?

Nu mă părăsește o clipă amintirea acestui an greu, zburciemat, anul cel din urmă al vieții mele. Aș vrea să aștern acum pe hârtie totul și am credința că, dacă nu m-aș supune acestui imbold, aș muri de amărăciune. Uneori, întreg noianul întâmplărilor trecute îmi trezește în suflet o tulburare sfâșietor de dureroasă. Poate că, din vârful condeiului, ele se vor rânduie mai încheșat, vor apărea în tonuri mai atenuate și poate că vor semăna mai puțin cu un delir, cu un coșmar. Cel puțin așa aș vrea să cred. Dacă ar fi să nu mă gândesc decât la efectele mecanismului propriu-zis al scrierii, și tot m-aș socoti îndreptățit s-o fac; scrisul m-ar calma, mi-ar răcori capul înfierbântat, mi-ar trezi vechile deprinderi literare, mi-ar revia amintirile și bolnăvicioasele visări în întruchipare vie, într-o îndeletnicire plăsmuitoare... Excelentă idee! Unde mai pui că va avea și felcerul ce moșteni după mine, ca să-și lipească cel puțin la iarnă ferestrele cu filele însemnărilor mele.

Dar văd că mi-am început povestirea, nu știu de ce, tocmai de pe la mijloc, și, de fapt, dacă-i vorba să notez totul, s-ar cădea s-o iau de la capăt. Așadar, s-o luăm de la capăt. De altfel, autobiografia nu-mi va fi prea lungă.

Nu sunt originar din Petersburg, ci dintr-o gubernie foarte îndepărtată de capitală. Părinții mei au fost, mi se pare, niște oameni foarte de treabă, dar m-au lăsat orfan de copil și am fost crescut în casa lui Nikolai Sergheici Ihmenev, un mic proprietar de moșie, care m-a luat în casa lui de milă. N-avea decât un singur copil, o fetiță, Natașa, cu trei ani mai mică decât mine. Și am crescut împreună, ca frate și soră. O, dulcea mea copilărie! E absurd să te regret și să-ți duc dorul de pe acum, neavând încă nici douăzeci și cinci de ani împliniți, și să nu-mi aduc aminte cu încântare și recunoștință, în ceasul morții, decât de tine! Cerul era pe atunci atât de senin, și soarele atât de deosebit de cel de aici, din Petersburg, iar inimioarele noastre zglobii băteau atât de tare! În jurul nostru nu vedeam decât lanuri și păduri, nu ca azi, doar îngrămădiri de piatră neînsuflețită. Ce minunate erau livada și parcul moșiei de la Vasilievskoe, pe care o administra Nikolai Sergheici! Ne plimbam adesea, Natașa și cu mine, prin livada aceea la capătul căreia începea pădurea mare și umbroasă, care se întindea până hăt-departe și prin care ne-am și rătăcit o dată. Neuitate zile de aur! Pentru întâia oară se dezvăluia în fața noastră viața, cu chipul ei atrăgător și tainic, și era atât de dulce și îmbietoare pătrunderea misterelor ei! Ni se părea că după fiecare tufiș, după fiecare copac se ascund ființe misterioase, necunoscute nouă; lumea basmelor se îngâna cu lumea reală și, adeseori, când prin adâncurile văilor se învolbura pâcla înserării, agățându-și călții plutitori de tufărișul prizărit de pe coastele pleșuve, pietroase, ale râpei noastre, eu și cu Natașa, stând în picioare pe margini de prăpăstii și ținându-ne strâns de mână, scrutam genunea cu o curiozitate plină de teamă, așteptându-ne să apară dintr-odată din neguri ori să ahuie din adâncuri o ființă misterioasă, ca o adevărată năprasnică a

minunatelor basme auzite din gura dădacei noastre. Odată, mult mai târziu, îmi adusei aminte Natașei de ziua în care cineva ne dăruise cartea de „Lecturi pentru copii” și cum ne refugiarăm degrabă cu ea în livadă, pe malul heleșteului, unde, sub un arțar bătrân cu frunza deasă, ne găsisem ascunzișul preferat – o bancă verde – pe care ne așezarăm prinzând a citi fermecătoarea poveste a lui Alfons și a Dalindei¹.

Și astăzi, de câte ori îmi aduc aminte de acea povestire, încerc o emoție adâncă, iar anul trecut, când i-am reamintit Natașei cele dintâi două rânduri cu care începea cartea: „Alfons, eroul povestirii mele, se născuse în Portugalia; tatăl său, don Ramiro...” lacrimile îmi încețoșară privirea. Eram, probabil, tare caraghios în clipa aceea, de vreme ce Natașa nu-și putu stăpâni un zâmbet straniu care-mi reteză tot avântul. Ea însă băgă de seamă acest lucru (mi-aduc foarte bine aminte) și, ca să mă împace, încercă, la rândul ei, să evoce trecutul, pentru ca, în cele din urmă, s-o văd și pe ea tulburată. Ce seară frumoasă am petrecut atunci, depănând amintiri! Am retrăit și momentul plecării mele la liceul internat din capitala guberniei. Dumnezeuule mare, pe ce hohot de plâns s-a pornit ea atunci! Mai târziu am reînchegat din frânturi ziua despărțirii noastre din urmă, când am plecat pentru totdeauna din Vasilievskoe. Absolvisem liceul și mă pregăteam să mă înscriu la Universitatea din Petersburg! Împlinisem șaptesprezece ani, iar ea pășise într-al cincisprezecelea. Natașa zicea că eram pe vremea aceea înalt, deșirat și atât de colțuros și neîndemânatic, încât oricine mă vedea nu-și putea stăpâni plânsul. Când să ne luăm rămas-bun, am tras-o deoparte ca să-i spun ceva foarte important; dar limba îmi rămase mută, parcă se lipise de cerul gurii. Natașa își mai amintea că eram tare emoționat. N-am

---

¹ *Alfons și Dalinda sau magia artei și a naturii* – povestire moralizatoare apărută în revista lui N. Novikov *Detskoe citenie dlia serdța i razuma* (*Lecturi de inimă și minte pentru copii*), în 1787.

reușit, bineînțeles, să ne spunem nimic. Eu nu știam cu ce să-ncep, iar ea poate că nici nu m-ar fi înțeles. Știu doar atât: că m-au podidit lacrimi amare și am plecat fără să fi rostit un singur cuvânt. Nu ne-am revăzut decât mult mai târziu, de-abia acum doi ani, la Petersburg. Bătrânul Ihmenev venise să înceapă unele demersuri în legătură cu un proces, iar eu tocmai făceam primii pași în literatură.

CAPITOLUL III

NIKOLAI SERGHEICI IHMENEV cobora dintr-o familie bună, însă de mult scăpătată. De pe urma părinților săi se alesese totuși cu o moșioară frumoasă, cu vreo sută cincizeci de suflete. La vârsta de douăzeci de ani, se hotărî să îmbrățișeze cariera de husar. Totul părea că merge strună. Dar într-al șaselea an de serviciu, într-o seară avu ghinionul să piardă întreaga-i avere la cărți. Nu dormi toată noaptea. În seara următoare, se înființă din nou la masa de joc și miză singurul avut ce-i mai rămăsese – calul. Câștigă. Miză iar, și iar câștigă, și tot așa, după o jumătate de ceas norocul făcu să-și redobândească Ihmenevka, un sătuc ce număra, după ultimul recensământ, cincizeci de suflete – a treia parte din ocina lui. Refuză să mai continue jocul și chiar a doua zi demisionă din armată. Restul de o sută de suflete rămaseră pentru totdeauna pierdute. Peste două luni de la înaintarea demisiei, fu pus în retragere cu gradul de porucic și se grăbi să plece în sătucul său. Nimeni nu-l mai auzi după aceea pomenind vreodată despre partida aceea teribilă de cărți și, cu toată seninătatea lui sufletească, ajunsă proverbială, s-ar fi certat negreșit cu omul care și-ar fi îngăduit să aducă vorba despre întâmplarea cu pricina. Retras la țară, se înhămă cu toată râvna la carul gospodăriei, iar mai târziu, la vârsta de treizeci și cinci de ani, se căsătorii cu Anna Andreevna Șumilova, o fată de familie nobilă, dar fără

zestre, care își făcuse studiile la Institutul gubernial pentru domnișoarele nobile, condus de emigranta Mont-Revêche, lucru cu care Anna Andreevna s-a mândrit toată viața, deși nimeni n-ar fi știut să spună vreodată în ce anume constau acele studii. În puțină vreme, Nikolai Sergheici se dovedi cu adevărat un gospodar de frunte, de la care moșierii vecini începură să ia pildă. Se scuseră astfel câțiva ani, când, într-o bună zi, descinse în satul Vasilievskoe, fiind în trecere de la Petersburg, prințul Piotr Aleksandrovici Valkovski, proprietarul moșiei învecinate, care număra nouă sute de suflete. Sosirea lui produse prin partea locului o impresie puternică. Prințul era un om încă în putere, deși lăsase de mult în urmă anii primei tinereți, avea un rang destul de important și relații de vază; era un bărbat frumos, bogat, ba și văduv, ceea ce avu darul să stârnească un și mai sporit interes din partea doamnelor și domnișoarelor de prin întreg județul. Umblau zvonuri despre strălucita primire pe care i-o făcuse în capitala guberniei însuși guvernatorul, cu care se afla, de altfel, și într-un grad oarecare de rudenie depărtată, și se mai povestea că la acea recepție prințul fusese atât de curtenitor, încât „zăpăcise toate doamnele” etc., etc.... Într-un cuvânt, era unul dintre acei reprezentanți străluciți ai înaltei societăți din Petersburg, care catadicsesc să onoreze foarte rar provincia și a căror apariție stârnește de obicei o mare fierbere și vâlvă. Totuși, prințul nu era deloc curtenitor, mai ales față de cei de care socotea el că n-o să aibă niciodată nevoie și pe care, în sinea lui, îi rânduia pe trepte cât de cât inferioare rangului său. Pe vecinii săi de moșie nici nu catadicsi a-i cunoaște, atrăgându-și astfel pe loc destulă ostilitate. Iată de ce toată lumea se arătă extrem de surprinsă când prințului îi căsună deodată să-l viziteze pe Nikolai Sergheici. Ce-i drept, Nikolai Sergheici era unul dintre vecinii săi cei mai apropiați. Pe soții Ihmenev vizita prințului i-a impresionat profund. Amândoi rămaseră pur și simplu încântați: Anna Andreevna mai ales era entuziasmată la culme. Curând, Piotr Aleksandrovici Valkovski deveni